

Abortus in België. 2002 - 2003

Een analyse van de gegevens

Kapucijnenvoer 33
3000 Leuven
T: 016/33 69 54
F: 016/33 69 44
www.crz.be
info@crz.be

1. INLEIDING

In 1990 werd in België de wet op zwangerschapsafbreking door het parlement aangenomen. Sinds 1991 is de wet van kracht. Abortus staat nog steeds in het strafwetboek vermeld, maar is niet strafbaar als aan volgende voorwaarden is voldaan:

- de vrouw moet zich door de zwangerschap in een noodsituatie bevinden
- de zwangerschap mag slechts 12 weken gevorderd zijn
- tussen de eerste consultatie en de eigenlijke ingreep moeten 6 dagen verlopen zijn
- de vrouw moet ingelicht worden over de alternatieven om een oplossing te vinden voor haar noodsituatie
- de ingreep moet gebeuren onder medisch verantwoorde omstandigheden, door een arts
- aan de abortuskliniek moet een voorlichtingsdienst verbonden zijn

Daarmee hebben we een wetgeving die vergelijkbaar is met andere West-Europese landen. De zwangerschapsduur is in België beperkt tot 14 weken amenorroe (in Nederland en Groot-Brittannië is dat 22 respectievelijk 24 weken) voor een wettige abortus o.w.v. een noodsituatie. Na die termijn is een medische indicatie noodzakelijk.

In de wet op de zwangerschapsafbreking werd ook bepaald dat de gegevens van alle abortussen die in België worden uitgevoerd, centraal zouden worden geregistreerd en beheerd. Ziekenhuizen en abortuscentra geven hun gegevens door aan de Nationale Commissie ter Evaluatie van de wet op de Zwangerschapsafbreking. Er waren in 2003 7 Nederlandstalige en 29 Franstalige abortuscentra waar samen 3/4de van het totaal aantal abortussen worden uitgevoerd. Daarnaast rapporteren 11 Vlaamse ziekenhuizen en 26 Waalse ziekenhuizen over ongeveer 1/4de van het aantal abortussen.

De commissie brengt tweejaarlijks een rapport uit. Het meest recente rapport bevat de gegevens van de abortussen die in het jaar 2002 en 2003 in België werden geregistreerd.

2. CIJFERS VOOR 2002-2003

In België werden in 2002 en 2003 respectievelijk 14.791 en 15.595 geregistreerde abortussen uitgevoerd. Om een zicht te krijgen op het aantal Belgische vrouwen dat in de laatste twee jaar voor abortus koos, moet van deze cijfers het aantal buitenlandse vrouwen worden afgetrokken en moeten de Belgische vrouwen die in Nederland een abortus laten uitvoeren hierbij worden opgeteld.ⁱ Bovendien zijn er enkele laattijdige registraties (niet opgenomen in verdere berekeningen) en kiezen we er in onze analyses voor om enkel de abortussen vóór de 12de week van de zwangerschap in rekening te brengen. De schaarse registraties van abortussen na de 12de week van de zwangerschap (in ziekenhuizen) betreffen doorgaans positieve prenatale diagnoses of ernstige gevaar voor de gezondheid van de moeder.

In absolute aantallen zien we dat in 2002 en 2003 respectievelijk 15.666 en 16.653 Belgische vrouwen een zwangerschap beëindigden omwille van een ongewenste zwangerschap.

Totaal aantal abortussen in België 2002-2003ⁱⁱ

	2002	2003
	14.791	15.595
Buitenlandse vrouwen	- 414	- 349
Belgische vrouwen die in Nederland abortus lieten uitvoeren	+ 1.224	+ 1.091
Laattijdige registraties	+ 115	+ 370
Abortussen na 12 weken zwangerschap	- 50	- 54
TOTAAL	15.666	16.653

Demografische kenmerken. Het merendeel van de vrouwen die voor abortus kozen in 2002-2003, zijn tussen de 20 en de 30 jaar oud (47,5% van alle abortussen). De gemiddelde leeftijd van de abortuscliëntes is 27,5 jaar.

Aantal abortussen per leeftijdscategorie in België 2000-2003

	2000	2001	2002	2003
10-14 j.	46	75	63	65
15-19 j.	2036	2133	2059	2097
20-24 j.	3421	3761	3692	4032
25-29 j.	3065	3332	3339	3411
30-34 j.	2661	2822	2904	3001
35-39 j.	1870	1936	1976	2107
40-44 j.	623	656	700	810
> 45 j.	36	54	57	68
<i>Gemiddelde leeftijd abortuscliëntes</i>	<i>27,23</i>	<i>27,18</i>	<i>27,35</i>	<i>27,42</i>

De meeste vrouwen die kiezen voor abortus zijn ongehuwd (62%), maar deze officiële cijfers van de burgerlijke staat geven geen reëel beeld van de leefsituatie van vrouwen. De meeste abortuscliëntes zijn kinderloos (46%). Eén op vijf vrouwen heeft één kind (22%) en 18% van de vrouwen heeft twee kinderen.

Anticonceptiegebruik. 48% van de vrouwen die kiezen voor abortus zeggen dat ze geen anticonceptiemiddel gebruiken en nog eens 30% zegt de anticonceptie niet correct te hebben toegepast. De meest gebruikte anticonceptiemiddelen in de periode voor de abortus zijn de pil (26%) en het condoom (16%). Jongeren gebruiken vaker geen anticonceptiemiddel (55%) en het condoom (24%).

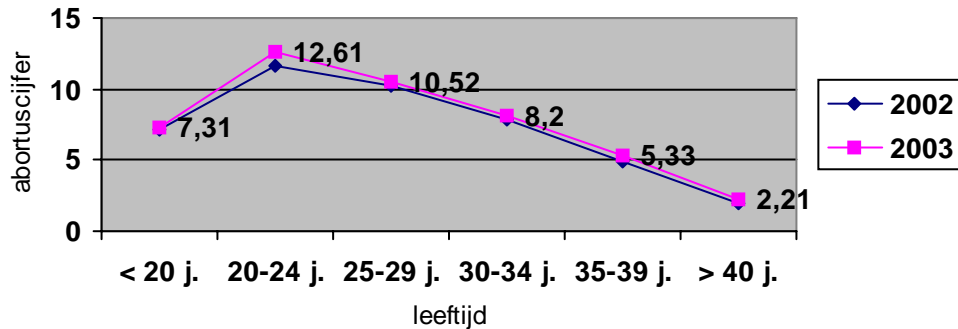
Abortuscijfer. Om de vergelijking met andere landen te maken, wordt gebruik gemaakt van het abortuscijfer, dit is het aantal abortussen per 1000 vrouwen van vruchtbare leeftijd (15-45 jaar)ⁱⁱⁱ. In België leveren deze berekeningen voor 2002 en 2003 ons een totaal van 7,5 respectievelijk 7,9. Daarmee zit België internationaal bij de landen met het laagste abortuscijfer en blijven we onder het abortuscijfer van buurlanden als Nederland (8,7) en zijn we vergelijkbaar met de situatie in Duitsland of Zwitserland (7,8 en 8,2)^{iv}.

Abortuscijfers (aantal abortussen per 1000 vrouwen (15-44 jaar)^v

Land	Abortuscijfer
België (2003)	7,9
Nederland (2003)	8,7
Engeland en Wales (1997)	16,2
Verenigde Staten (1996)	21,3
Bulgarije (1996)	51,3

Per leeftijdscategorie zijn grote verschillen in het abortuscijfer waarneembaar. Het hoogste abortuscijfer komt voor bij vrouwen tussen 20 en 24 jaar. Van deze vrouwen kiezen er jaarlijks meer dan 12 op 1000 voor abortus (11,60 in 2002 en 12,61 in 2003). Het laagste abortuscijfer komt voor bij jonge meisjes en bij oudere vrouwen, respectievelijk 7,31 en 2,21 in 2003.

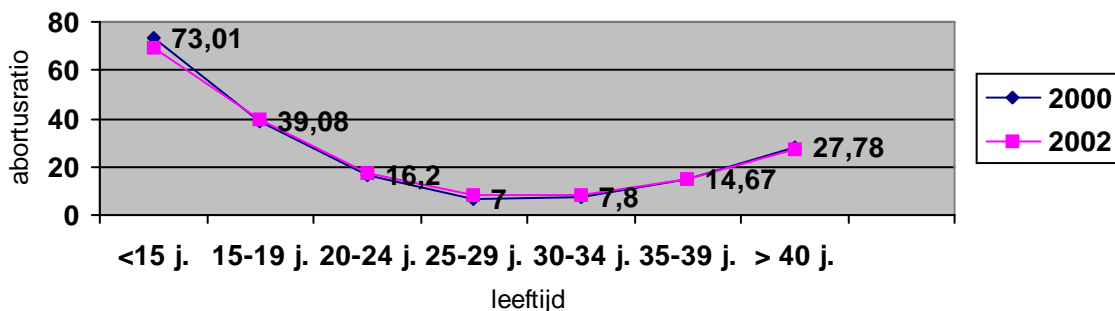
Abortuscijfers per leeftijdscategorie, België 2002-2003
(aantal abortussen per 1000 vrouwen)

Abortusratio. Absolute aantallen abortus moeten ook steeds worden vergeleken met het totaal aantal zwangerschappen, ook om trendanalyses te interpreteren. Daartoe wordt de abortusratio berekend, dit is het aantal abortussen per 100 zwangerschappen^{vi}. Voor 2002 en 2003 is de abortusratio respectievelijk 12,41% en 12,92%. Dit betekent dat meer dan 10% van de zwangerschappen in België eindigt in een abortus. De combinatie van het stijgend aantal gerapporteerde abortussen in België en een dalend aantal geboorten, resulteert in een stijgende abortusratio over de voorbije 10 jaren (zie verder onder Trendanalyse).

Hoewel abortus in absolute aantallen minder vaak voorkomt bij jonge meisje en oudere vrouwen, zijn deze vrouwen wel sneller geneigd een zwangerschap af te breken, wanneer zij zwanger zijn. Volgende berekeningen van de abortusratio per leeftijdscategorie laten zien dat de <20 jarigen en vrouwen ouder dan 40 vaker kiezen voor abortus wanneer zij zwanger zijn, dan andere vrouwen. Bij meisjes jonger dan 16 jaar eindigt 3 op 4 zwangerschappen in een abortus. Bij tieners tot 20 jaar is dat 2 op 5. Bij vrouwen ouder dan 40 wordt 27% van de zwangerschappen voortijdig afgebroken.

Abortusratio per leeftijdscategorie, België 2000 en 2002
(aantal abortussen per 100 zwangerschappen)

Ingeroepen noodsituaties. De abortusratio illustreert hoe jonge vrouwen en vrouwen ouder dan 40 jaar een ongeplande zwangerschap ook echt als ongewenst beschouwen en vaker kiezen voor abortus. Deze tendens wordt ook gereflecteerd in de redenen die vrouwen geven voor de abortus. In het registratiedocument is een lijst met 24 noodsituaties opgenomen en de meest aangestipte redenen voor een abortus zijn (meerdere noodsituaties kunnen worden aangekruist):

Ingeroepen noodsituaties

	2002	2003
Momenteel geen kindwens	14,04%	14,04%
Vrouw voelt zich te jong	12,10%	11,93%
Voltooid gezin	11,20%	11,30%
Financiële redenen	8,69%	8,62%
Relationele of familiale problemen	24,57 %	24,03%
Studente	8,18%	7,97%

Jonge vrouwen (< 20 jaar) en oudere vrouwen (> 40 jaar) zeggen door de zwangerschap in een persoonlijke noodsituatie te verkeren. Relationele redenen worden dan weer overwegend ingeroepen door vrouwen tussen 25 en 35 jaar.

3. TRENDANALYSE

Sinds het begin van de registraties tot het jaar 2000 was er een duidelijke stijging van het aantal geregistreerde abortussen in België te merken. De laatste jaren zijn de aantallen stabiel en schommelen deze rond de 16.000 abortussen per jaar.

Abortuscijfer België 1993-2003

Jaartal	Aantal abortussen	Bevolkingsaantal Belgische vrouwen (15-44 jaar)	Abortuscijfer (Aantal abortussen per 1000 vruchtbare vrouwen)
1993	13.145	2.146.973	6,12
1994	13.261	2.173.146	6,10
1995	13.327	2.150.659	6,22
1996	14.458	2.139.715	6,75
1997	13.773	2.132.287	6,45
1998	13.550	2.134.466	6,31
1999	13.903	2.136.080	6,52
2000	14.885	2.116.857	7,04
2001	16.095	2.103.250	7,69
2002	15.666	2.096.541	7,47
2003	16.653	2.092.589	7,95

Wellicht zijn de eerste stijgingen in absolute cijfers (1993-1996) te wijten aan een verbeterde registratie van het aantal ingrepen. We kunnen aannemen dat de laatste jaren de legaliteit van abortus voldoende bespreekbaar en gekend is zodat de zogenaamde 'dark numbers' (abortussen die vroeger niet werden geregistreerd) stilaan verdwijnen. Ook meer en meer ziekenhuizen rapporteren nu het aantal abortussen aan de parlementaire commissie^{vii}.

We blijven wel een lichte stijging van het abortuscijfer zien: in 2003 kozen 1 op 125 Belgische vrouwen voor een abortus (8 op 1000 vrouwen), tegenover 1 op 160 vrouwen vijf jaar geleden. Ook de gemiddelde leeftijd van abortuscliëntes (in 2003 27,5 jaar tegenover 27 jaar in 2000) stijgt lichtjes, net zoals in Nederland^{viii}. De laatste twee jaar is er tevens een stijging te merken van het aantal abortussen bij jongvolwassen vrouwen -in de leeftijdscategorie 20-24 jaar is er een stijging met 18% tussen 2000 en 2003- en bij vrouwen tussen 40-44 jaar. Het aantal abortussen bij tieners (jonger dan 20 jaar) lijkt voor het eerst sinds het begin van de abortusregistratie te stabiliseren (zie verder).

Om de stijging van het abortuscijfer beter te begrijpen is het zinvol ook de abortusratio te bekijken. Het aantal geboorten in België vertoont sinds 1993 een lichte, maar consequente daling (119.828 geboorten in 1993 en 112.149 geboorten in 2003^{ix}). Ongeveer 1 op 8 zwangerschappen eindigt in een abortus.

Abortusratio België 1993-2003

Jaartal	Aantal abortussen	Aantal zwangerschappen (geboorten en abortussen)	Abortusratio Aantal abortussen per 100 zwangerschappen
1993	13.145	132.973	9,88 %
1994	13.261	128.622	10,31 %
1995	13.327	127.553	10,44 %
1996	14.458	129.672	11,14 %
1997	13.773	129.637	10,62 %
1998	13.550	127.826	10,60 %
1999	13.903	127.372	10,91 %
2000	14.923	129.806	11,49 %
2001	16.178	129.427	12,49 %
2002	15.666	126.981	12,16 %
2003	16.653	128.802	12,92 %

4. TIENERZWANGERSCHAPPEN 1993-2003

De stijging van het aantal abortussen bij jonge meisjes van de voorbije jaren lijkt zich stilaan te stabiliseren. In 2002 en 2003 waren er respectievelijk 63 en 65 abortussen bij meisjes jonger dan 15 jaar. Tussen 15 en 19 jaar waren dat er 2059 en 2097. Dezelfde tendens stelt men ook in Nederland vast. Ook het aantal geboorten neemt slechts lichtjes toe in de leeftijdscategorie onder de 20 jaar en in 2002 is er zelfs een daling te noteren. Voor 2003 beschikken we enkel over de geboortecijfers van Vlaanderen: daar waren er 1368 geboorten bij tieners, tegenover 1441 in 2001^x. Wel verwijzen we naar de opmerkingen uit ons vorige rapport m.b.t. het hoge aantal jonge meisjes (400 in 2001) dat in Nederland een abortus laat uitvoeren. Onderstaande aantallen zijn dus minimumgegevens^{xi}.

Tienerzwangerschappen 1996-2002

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Abortus	Bij meisjes < 15 j.	37	46	58	33	46	75	63
	Bij meisjes 15-19 j.	1790	1744	1781	1989	2036	2133	2059
Geboorte	Bij meisjes <15 j.	6	15	19	22	27	67 ^{xii}	75
	Bij meisjes 15-19 j.	2893	2880	2909	3001	3294	3242	2953
TOTAAL TIENERZWANGERSCHAPPEN		4726	4685	4767	5045	5403	5517	5150

Abortuscijfer. Om internationale vergelijking mogelijk te maken berekenen we de evolutie van het abortuscijfer voor tieners in België. Daarbij wordt enkel de cohorte 15- tot 19-jarigen genomen om methodologische redenen (internationale vergelijking). Het abortuscijfer voor jonge meisjes schommelt rond de 7 op 1000 meisjes, lager dus dan het gemiddelde Belgische abortuscijfer.

Abortuscijfer bij Belgische meisjes 15-19 j. (1993-2003)

Jaartal	Aantal abortussen (meisjes 15-19 j.)	Bevolkingsaantal (Belgische meisjes 15-19 j.) ^{xiii}	Abortuscijfer (aantal abortussen per 1000 meisjes)
1993	1285	302.189	4,25
1994	1384	289.653	4,77
1995	1561	300.040	5,20
1996	1790	303.205	5,91
1997	1744	305.521	5,70
1998	1781	305.118	5,83
1999	1989	303.281	6,55
2000	2036	301.328	6,75
2001	2133	297.102	7,17
2002	2059	295.150	6,97
2003	2097	295.749	7,09

Abortusratio. De abortusratio lag in 2003 rond de 40%. 4 op 10 zwangerschappen bij meisjes jonger dan 20 jaar eindigt in een abortus. 6 op 10 zwangerschappen worden uitgedragen. Bij zeer jonge meisjes stijgt de abortusratio aanzienlijk: minder dan 3 op de tien zwangerschappen wordt uitgedragen. Bovendien gaat het om zeer kleine groepen, zodat een 'tiernmama' van 15 jaar of jonger écht een uitzondering vormt in België.

Abortusratio bij Belgische meisjes < 20 j. (1993-2003)

Jaartal	Aantal abortussen Bij meisjes < 20 j.	Aantal zwangerschappen Bij meisjes < 20 j. (geboorten + abortus)	Abortusratio (aantal abortussen per 100 zwangerschappen)
1993	1285	4601	27,92
1994	1384	4438	31,18
1995	1561	4522	34,52
1996	1790	4726	37,87
1997	1744	4685	37,22
1998	1781	4767	37,36
1999	1989	5045	39,42
2000	2082	5272	39,49
2001	2208	5517	40,02
2002	2122	5150	41,20
2003	2162	+/- 5200 ^{xiv}	41,57

Zwangerschapscijfer. Het zwangerschapscijfer verwijst naar het aantal zwangerschappen per 1000 meisjes van 15 tot 19 jaar. Ter vergelijking: in Nederland telde men in 2002 een zwangerschapscijfer van 16,2; erg vergelijkbaar met het aantal zwangerschappen in België bij jonge meisjes.

Abortus-, geboorte- en zwangerschapscijfer per 1000 meisjes van 15-19 jaar (2002)

Abortuscijfer	6,97
Geboortecijfer	10
Zwangerschapscijfer	16,98

Jaarlijks wordt in ons land één op 60 meisjes jonger dan 20 jaar zwanger. Dit is een realiteit waarmee scholen, Centra voor Leerlingbegeleiding en jeudhulpverleners rekening moeten houden. Naast de aandacht die gaat naar preventie, pleiten we ook voor een begeleiding waarbij deze meisjes (én jongens) terecht kunnen met hun vragen en gevoelens.

5. POSTABORTUS

In 2004 verschijnt niet enkel het rapport met nieuwe abortuscijfers uit België. Voor het eerst verschijnen in ons omringende landen ook wetenschappelijke studies omtrent de psychosociale gevolgen van abortus. Het vermelden van bestaande studies of cijfermateriaal daaromtrent was lange tijd dansen op een slappe koord: sommige studies spraken van 50 procent abortuscliëntes met verwerkingsproblemen, andere van nauwelijks 3 procent. Vaak werden deze cijfers dan ook gebruikt naargelang men vóór of tegen abortus wilde pleiten.

M. van Kooten, W. van Berlo, I. vanwesenbeeck, *Psychosociale gevolgen van abortus, een overzicht van de literatuur*, RNG-studies nr.6, 2003.

Literatuuronderzoek van 30 relevante en recente publicaties met origineel empirisch onderzoek naar psychosociale gevolgen van abortus.

De conclusies van het Nederlandse onderzoek werden in juni 2004 voorgesteld op het congres naar aanleiding van de 20ste verjaardag van de Wet Afbreking Zwangerschap en het vijfjarig bestaan van de Koepelorganisatie van abortuscentra in Nederland. De conclusies luiden als volgt: de meeste vrouwen ondervinden geen negatieve gevolgen na een abortus. 40% van de vrouwen heeft op korte termijn last van milde klachten zoals stemmingsstoornissen. Dit is een 'normale' reactie op een stressvolle situatie en het vraagt tijd om de abortus een plaats te geven in het leven. 12-29 % van de vrouwen ondervindt op langere termijn negatieve gevolgen: angst, depressie, slapeloosheid, verdriet, enz. Het Nederlandse onderzoek wijst uit dat men risicofactoren kan aanwijzen voor een slechte verwerking: jonge leeftijd, geen steun in de omgeving, relationele problemen, vermijdende copingstijl, enz. Men pleit ervoor dat hulpverleners die risicofactoren zouden detecteren én vrouwen op voorhand informeren over mogelijke gevolgen.

A. Kero, *Paradoxes in Legal Abortion, A longitudinal study of motives, attitudes and experiences in women and men*, Umea University Medical Dissertations nr. 779, 2002.

Longitudinaal onderzoek met interviews bij 211 vrouwen en 75 mannen tot 12 maanden na de abortus.

Dit Zweedse onderzoek werd met een strikte methodologie opgezet en bevat een schat aan informatie omwille van de diepte-interviews waarmee werd gewerkt. De belangrijkste conclusie van het onderzoek is dat tegenstrijdige gevoelens zowel ten aanzien van de zwangerschap als ten aanzien van de abortus bij zowat alle vrouwen (en mannen) voorkomen, maar dat dit niet noodzakelijk betekent dat men twijfelt aan de beslissing. Ook na abortus komen veel ambivalente gevoelens voor, waarbij de abortus zowel als een opluchting als als een verlies wordt ervaren.

Het is de verdienste van dit onderzoek dat men voor een integrale aanpak heeft gekozen, waarbij niet op voorhand werd gecategoriseerd wat als 'negatief' en wat als 'positief' kan worden ervaren na een abortus. Dit normaliseert dus ook de pijn of verdriet na een abortus

als horende bij een moeilijke beslissing in het leven. Bovendien heeft dit onderzoek, door het bevragen van de mannen, aangetoond dat de man, hoewel juridisch uitgesloten uit de abortusbeslissing, een belangrijke invloed uitoefent op zowel het beslissingsproces als de verwerking achteraf.

Het cRZ heeft sinds 5 jaar specifieke postabortus begeleiding: voor meer informatie: www.crz.be - info@crz.be - 016 336954

Katrien Ruytjens, september 2004

ⁱ Wijsen, C., *Jaarverslag Landelijke Abortus Registratie 2003*, RNG-rapport, juni 2004, www.stisan.nl. We merken op dat het aantal Belgische vrouwen dat in Nederland een abortus laat uitvoeren, sterk is gedaald over de voorbije jaren: van 3524 in 1990 tot 2247 in 1995 en slechts 1091 in 2003.

ⁱⁱ Rapport van de Nationale Commissie ter Evaluatie van de wet op de Zwangerschapsafbreking, rapport 2002-2003. cRZ kiest ervoor om de abortussen na de 12de week van de zwangerschap (op medische indicatie) niet op te nemen in de verdere berekeningen, omdat het om een andere problematiek gaat.

ⁱⁱⁱ Gegevens over bevolkingsaantallen van vruchtbare vrouwen (15-44 jaar) per leeftijdscategorie voor de jaren 2002-2003 werden ons verstrekt door het Nationaal Instituut voor de Statistiek, FOD Economie.

^{iv} Alan Guttmacher Institute: *women, society and abortion worldwide*, www.agi.org.

^v Abortuscijfer Nederland: Wijsen, C., *Jaarverslag Landelijke Abortus Registratie 2003*, RNG-rapport, juni 2004, www.stisan.nl. Abortuscijfer Europese landen: M. van Kooten, W. van Berlo, I. Vanwesenbeeck, *Psychosociale gevolgen van abortus, een overzicht van de literatuur*, RNG-studies nr.6, Delft, 2003.

^{vi} Het totaal aantal zwangerschappen is de som van het aantal abortussen (cijfers van de Nationale Commissie ter evaluatie van de wet op de zwangerschapsafbreking, rapport 2002-2003) en het aantal geboorten (cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, FOD Economie). Daarbij wordt de marge van ongeveer 10% spontane miskramen niet meegerekend (cf. internationale methodologie). Het aantal geboortes per leeftijdscategorie is het resultaat van eigen berekeningen op basis van gegevens van SPE (Studiecentrum Perinatale Epidemiologie) en ONE (*Office de la naissance et de l'enfance*).

^{vii} Rapport van de Nationale Commissie ter Evaluatie van de wet op de Zwangerschapsafbreking, rapport 2002-2003.

^{viii} Wijsen, C., *Jaarverslag Landelijke Abortus Registratie 2003*, RNG-rapport, juni 2004, www.stisan.nl

^{ix} Cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, bevolkingsaantallen, FOD Economie.

^x Cijfers van SPE, Studiecentrum Perinatale Epidemiologie Vlaanderen: 'Tienerzwangerschappen 1995-2003'.

^{xi} Zie: cRZ-rapport "Abortus in België: 2000-2001", onder '5. Abortustoerisme' op www.crz.be

^{xii} Voor de geboortecijfers van Wallonië hanteert men de leeftijdsklasse 12-15 jaar i.p.v. <15 jaar, vandaar dat deze cijfers lichtjes afwijken. De totalen zijn echter correct.

^{xiii} Cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, bevolkingsaantallen, FOD Economie.

^{xiv} De leeftijdsspecifieke geboortecijfers van Wallonië in 2003 zijn nog niet gekend.